

Církevní restituce

text: J. Kalíšek, J. Kozubek

Autoři působí v advokátní kanceláři Becker & Poliakkoff.

Národní galerie začátkem října 2013 oznámila, že dosud obdržela pět žádostí o vydání uměleckých děl dle loni přijatého zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Z nich je umělecky i historicky nejcennější soubor 9 obrazů tzv. Vyšebrodského cyklu, o jehož vydání žádá Cisterciácké opatství Vyšší Brod. NG je povinna rozhodnout o vydání děl do šesti měsíců od podání žádosti, což v tomto konkrétním případě znamená nejpozději do 9. listopadu 2013. Podívejme se na některé právní aspekty, s nimiž se galerie při rozhodování o vydání Vyšebrodského cyklu musí vypořádat.

Zákon č. 428/2012 Sb. má zmírnit některé majetkové křivdy, které byly spáchány komunistickým režimem registrovaným církvím a náboženským společnostem a vypořádat majetkové vztahy mezi státem a těmito organizacemi v budoucnosti. Toto majetkové vypořádání má proběhnout jako restituce vlastnických práv církví k nemovitostem (stavbám a pozemkům) a dále navrácení některých věcí movitých. Za majetkovou křivdu přitom zákon považuje nejen odnětí věci bez náhrady v rozhodném období (to znamená mezi 25. únorem 1948 a 1. lednem 1990), ale např. i převzetí nebo ponechání si věci státem bez právního důvodu.

Právě tato část zákona je v souvislosti s Vyšebrodským cyklem klíčová. Cisterciáci se vydání obrazů domáhali již na přelomu tisíciletí na základě původního restitučního zákona č. 298/1990 Sb. Nejvyšší soud, jehož rozhodnutí v roce 2006 potvrdil i Ústavní soud, tehdy jejich nárok odmítl s poukazem na to, že Vyšebrodský cyklus, který byl za války nacisty vyvezen ze země a na naše území se vrátil v roce 1946 prostřednictvím čs. vojenské mise, přešel do držení československého státu již před rozhodným datem (dle zákona 298/1990 Sb. šlo o 10. duben 1950). Loni přijatý zákon nastoluje svým širším záběrem a delším rozhodným obdobím otázku, zda měl k takové držbě stát reprezentovaný NG právní titul.

Je nepochybné, že Cisterciácké opatství vlastnilo Vyšebrodský cyklus nejméně do období před svým zrušením nacistickými orgány 17. dubna 1941. V té době však již cyklus v klášteře nebyl, od jara 1938 jej uchovávala NG. S ohledem na dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby neshovobody, jsou neplatné veškeré majetkově-právní úkony, kterými si přivlastnila majetek opatství Německá říše anebo její organizace. Na druhou stranu, dekretální normotvorba přímo nedopadá na samotný akt zrušení opatství německou mocí, takže současně není vyloučena ani aplikovatelnost dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondch národní obnovy, kterým se konfiskuje veškerý majetek Německé říše a jejích organizací na územní tehdejšího Československa. Otázku vlastnictví a oprávněnosti držby Vyšebrodského cyklu státem tedy bude muset NG zkoumat na prvním místě.

Zákon č. 428/2012 Sb. navíc stanoví ještě jednu nutnou podmínku, bez jejíhož naplnění není možné církví movitou věc po právu vydat. Je nutné doložit, že movitá věc v rozhodném období „funkčně souvisela (...) s nemovitou věcí, kterou oprávněná osoba vlastní, nebo která se vydává podle tohoto zákona“. Nestáčí tedy prokázat, že Vyšebrodský cyklus cisterciákům patřil, ale je třeba též doložit, že po únoru 1948 s klášteřem tvořil funkční celek, byť se v něm již fyzicky nenacházel. Zákon totiž dopadá především na nemovitosti, zemědělské a lesní pozemky, vrácení movitých věcí církvím je aktem sekundárním. Důvodová zpráva zákona k tomu uvádí: „Cílem je zachovat stávající funkční celky (nemovitostí a k nim příslušejících movitých věcí, pozn. aut.) a plně obnovit ty funkční celky, které v rámci původního majetku registrovaných církví a náboženských společností existovaly a byly totalitním režimem narušeny.“ NG bude muset posoudit, zda se „funkční souvislosti“

rozumí jen situace, kdy vlastník požadovanou věc vlastnil, a tato se v nemovitosti nacházela v rozhodné době, anebo jestli bude postačovat jen holé vlastnictví věci, i když tato byla v rozhodné době v držení jiného.

Máme za to, že za funkční celek lze považovat například kostel, jenž se v areálu kláštera nachází, spolu s oltářem, varhanami, kazatelnou, apod., ale již ne např. s obrazy a plastikami, anebo jinou výzdobou volně umístěnou v nemovitosti. Ačkoliv Vyšebrodský cyklus bývá tradičně považován za soubor obrazů z gotického oltáře, otázka jeho funkční souvislosti s klášteřem ve Vyšším Brodě není zdaleka jednoznačná. V letech před druhou světovou válkou byl cyklus umístěn v klášterní obrazárně a současná kunsthistorie zpochybňuje i tvrzení, že se původně jednalo o oltář z klášterního kostela. Podle jedné z hypotéz byl soubor objednan pro pražskou korunovaci Karla IV. a do Vyššího Brodu se dostal až druhotně, byť se tak nejspíš stalo již někdy ve 14. století. Jakkoliv nelze předjímat rozhodnutí NG v tomto směru, máme za to, že prokázání funkční souvislosti bude poměrně obtížné a složité.

Vyšebrodští cisterciáci i další církevní řády, které směrem k NG vznesly restituční nároky, deklarují, že v případě vydání požadovaných děl tato dále ponechají v expozicích galerie jako zápůjčky. NG naopak zdůrazňuje, že pokud budou splněny veškeré zákonné podmínky a postupy k vydávání děl dojde – již nyní ostatně ve svých expozicích vystavuje řadu zápůjček z církevního majetku. Pokud NG restitučním žádostem nevyhoví, mohou se jednotliví žadatelé domáhat uznání svých nároků u soudu. Odborný kunsthistorický spor o to, jaký byl původní účel a umístění Vyšebrodského cyklu, by se pak snadno mohl stát zásadní otázkou v tomto kuriózním právním sporu.

Podrobný rozbor situace kolem Vyšebrodského cyklu je k dispozici na stránkách www.artcasopis.cz. ■■